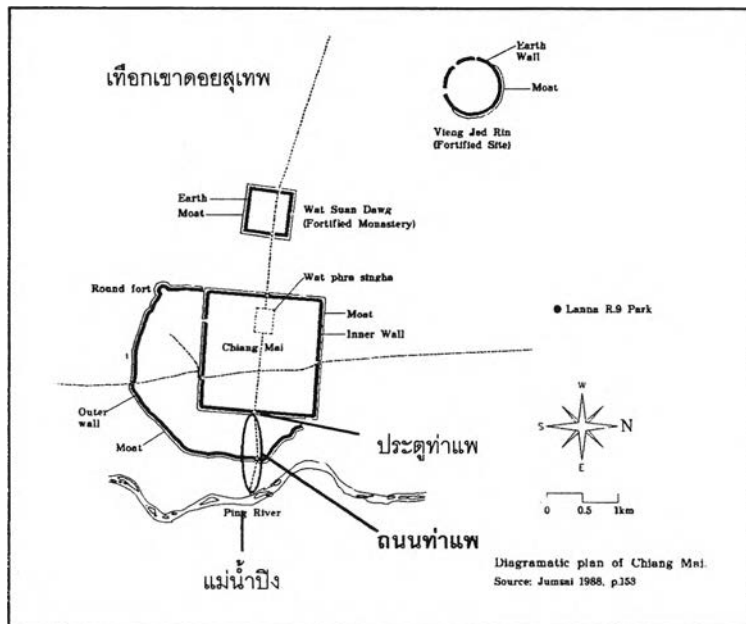

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

เมืองเชียงใหม่สร้างขึ้นในปี พ.ศ. 1839 โดยพญามังราย กษัตริย์ในราชวงศ์ลวจักราช โดยได้ตั้งเมืองให้อยู่บริเวณที่ราบเชิงเขาสุเทพซึ่งอยู่ทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำปิง ตามตำนานและศิลาจารึกที่พบที่วัดเชียงมั่นกล่าวว่า เมืองเชียงใหม่เมื่อแรกสร้างนั้นมีแผนผังเป็นรูปสี่เหลี่ยม กว้างเมืองกว้าง 900 วา และยาว 1,000 วา ซึ่งก็เข้าใจว่าเป็นตัวเมืองเชียงใหม่ในปัจจุบัน (สุพล คำวิสุทธิกุล 2539) ดังนั้นจากแผนที่ที่ 1.1 จะเห็นได้ว่าเขตเมืองเก่าเชียงใหม่ถูกล้อมรอบไปด้วยธรรมชาติ มีแม่น้ำปิงเป็นแม่น้ำสายสำคัญไหลผ่านทางด้านทิศเหนือขนานไปกับตัวเมืองทางด้านทิศตะวันออกและมีเทือกเขาตอยสุเทพตั้งอยู่ทางทิศตะวันตก

แผนที่ 1.1 แสดงสภาพทางภูมิศาสตร์ของเมืองเชียงใหม่

หากนับตั้งแต่เริ่มสร้างเมืองจนถึงปัจจุบัน เชียงใหม่มีอายุรวมทั้งสิ้น 705 ปี นับได้ว่าเป็นเมืองที่มีประวัติศาสตร์ยาวนาน ด้วยเหตุนี้ทำให้เมืองเชียงใหม่อุดมไปด้วยมรดกทางวัฒนธรรมทั้งในส่วนที่เป็นโบราณวัตถุ โบราณสถาน สถาปัตยกรรม อาคาร บ้านเรือน และวัฒนธรรมประเพณีต่างๆ สิ่งเหล่านี้ล้วนแล้วแต่เป็นสิ่งที่ยืนยันถึงความเป็นเมืองประวัติศาสตร์อันงดงามและเก่าแก่ที่สุดแห่งหนึ่งในภูมิภาคนี้ ในปัจจุบันแม้ว่ามรดกทางวัฒนธรรมเหล่านี้จะถูกทำลาย และถูกทำให้สูญเสียมูลค่าไปบ้างจากการพัฒนาในช่วงเวลาที่ผ่านมา แต่กระนั้นมรดกทางวัฒนธรรมเหล่านี้ยังคงปรากฏให้เห็นอีกเป็นจำนวนมาก และจำเป็นที่จะต้องได้รับการอนุรักษ์เพื่อคงคุณค่าของความเป็นเมืองประวัติศาสตร์อันน่าภูมิใจไว้ต่อไป

สำหรับมรดกทางวัฒนธรรมในรูปแบบสถาปัตยกรรมที่ปรากฏอยู่ในเมืองเชียงใหม่ประกอบไปด้วยสิ่งก่อสร้างประเภทต่างๆ อาทิเช่น คูเมืองและกำแพงเมืองที่แสดงถึงลักษณะทางกายภาพของเมือง ศาสนสถานที่สำคัญเนื่องจากความเชื่อในพุทธศาสนาซึ่งประกอบด้วย โบสถ์ วิหารและเจดีย์ที่มีอยู่ทั้งในเมืองเชียงใหม่และโดยรอบ อาคารเก่าแก่ทั้งที่เป็นอาคารพาณิชย์และพักอาศัยซึ่งพบเห็นได้ทั่วไปตามริมสองฝั่งถนนสายต่างๆที่มีอายุยาวนาน เช่น ถนนวัดเกตุ ถนนราชดำเนิน และถนนท่าแพ เป็นต้น ดังนั้นจึงจำเป็นต้องมีการพัฒนาทางด้านการอนุรักษ์สูงเพราะการพัฒนาดังกล่าวมักเป็นสาเหตุหลักที่ทำให้งานสถาปัตยกรรมเหล่านี้ถูกทำลายไป

ถนนท่าแพเป็นถนนเส้นที่ตั้งอยู่บนแนวแกนทิศตะวันออก-ทิศตะวันตกของเมือง เป็นถนนที่มีความสำคัญหลายด้าน อาทิเช่น ด้านสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม ในช่วงกว่าหนึ่งศตวรรษที่ผ่านมาถนนสายนี้เป็นย่านการค้าและพักอาศัยของคนเชียงใหม่สืบทอดกันมาหลายรุ่นทั้งนี้เนื่องจากเป็นเส้นทางหลักที่ใช้ในการสัญจรระหว่างแม่น้ำปิงกับเขตกำแพงเมืองเก่าเชียงใหม่ พื้นที่บริเวณริมสองฝั่งถนนจึงเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญทางเศรษฐกิจการค้า และด้วยความเป็นเส้นทางหลักในการเดินทางเข้าสู่เขตกำแพงเมือง ดังนั้นเมื่อมีพิธีการสำคัญต่างๆ เช่น การต้อนรับแขกบ้านแขกเมืองคนสำคัญ หรือพิธีการในเทศกาลสำคัญของเมือง เช่น ประเพณีลอยกระทง ประเพณีสงกรานต์ ถนนสายนี้จึงถูกกำหนดให้เป็นเส้นทางสำหรับพิธีการสำคัญเหล่านั้นมาโดยตลอด

นอกเหนือไปจากความสำคัญดังกล่าว ถนนท่าแพในอดีตยังเต็มไปด้วยสถาปัตยกรรมที่มีคุณค่า และมีเอกลักษณ์เฉพาะตัว ทั้งที่เป็นอาคารศาสนสถาน เช่น วิหารหลวงวัดมหาวัน วิหารเล็กวัดบุพพาราม และอาคารบ้านเรือนทั่วไป เช่น อาคารแบบเฮือนแป เป็นต้น อาคารเหล่านี้ตั้งอยู่ริมสองฝั่งถนนท่าแพด้วยความสูงเพียง 1-2 ชั้น ทำให้ลักษณะแนวเส้นขอบฟ้าของถนนสายนี้มีระดับความสูงไม่มากนัก นอกจากสถาปัตยกรรมที่มีคุณค่าแล้ว สภาพภูมิทัศน์ของถนนท่าแพในอดีตยังประกอบไปด้วยต้นไม้ที่ปลูกเป็นแนวริมถนน และพื้นที่โล่งภายในบริเวณวัดที่เปิดโล่งรองรับการใช้งานของชาวบ้านในพื้นที่ตามงานเทศกาล และงานบุญต่างๆ องค์ประกอบทั้งทางกายภาพ และทางวัฒนธรรมของถนนสายนี้ล้วนบ่งบอกถึงคุณค่าทางประวัติศาสตร์ได้เป็นอย่างดี

อย่างไรก็ตามด้วยความสำคัญทั้งด้านเศรษฐกิจ และวัฒนธรรมของถนนท่าแพส่งผลให้การพัฒนาในเชิงกายภาพเกิดขึ้นอย่างรวดเร็วและต่อเนื่อง ในระยะเริ่มแรกของการพัฒนาได้มีการขยายถนน ทำให้มีการตัดต้นไม้ริมถนนออกไปตลอดแนว จากนั้นจึงได้สร้างอาคารสูงขึ้นทดแทนอาคารเดิมเพื่อรองรับการขยายตัวทางเศรษฐกิจ ส่วนอาคารเก่าที่ไม่ถูกทำลายก็ถูกเปลี่ยนแปลงสภาพโดยการทาสีฉูดฉาดทับ และติดตั้งแผงเหล็กป้ายโฆษณาบดบังรูปแบบเดิม บางอาคารก็ติดตั้งเครื่องปรับอากาศไว้ที่ผนังด้านหน้าอาคารและไม่ได้ดูแลเอาใจใส่ทำให้บริเวณดังกล่าวเกิดความสกปรก สายไฟฟ้า และสายโทรศัพท์ถูกพาดไปมา ห้อยระโยงระยาง ผนังที่โล่งสาธารณะในบริเวณวัดถูกจัดให้เป็นที่จอดยานพาหนะโดยคิดค่าบริการการจอดทำให้พื้นที่สาธารณะและคุณค่าทางด้านวัฒนธรรมของเมืองถูกลดความสำคัญลงไปอย่างน่าวิตก

ปัญหาต่างๆมากมายเกิดขึ้นบนถนนสายนี้พร้อมๆกับการพัฒนาตลอดช่วงระยะเวลาที่ผ่านมา ซึ่งในความเป็นจริงแล้วการพัฒนาสามารถทำควบคู่ไปกับการอนุรักษ์ได้โดยเฉพาะพื้นที่ที่มีคุณค่าสูงในเชิงประวัติศาสตร์เช่นถนนท่าแพนั้นสมควรอย่างยิ่งที่จะสงวนรักษาสภาพแวดล้อมแบบเดิมไว้ ถนนท่าแพอาจไม่จำเป็นต้องตัดต้นไม้เพื่อขยายผิวจราจร หากมีการจัดระเบียบจราจรที่ดีมีประสิทธิภาพเพียงพอ อาคารเก่าที่มีคุณค่า

ค่าหลายหลังจากทำการอนุรักษ์ไว้ได้โดยไม่ต้องทุบทำลายเพื่อสร้างอาคารสูงแทนหากอาคารเก่าได้รับการประกาศว่าเป็นอาคารที่มีคุณค่า และสร้างประโยชน์ให้กับเจ้าของอาคารได้ การทาสีอุดขาดับอาคารเก่า และติดตั้งป้ายโฆษณาอาจไม่จำเป็นต้องทำหากมีมาตรการควบคุมเรื่องเหล่านี้อย่างสม่ำเสมอด้วยกฎระเบียบเดียวกันเช่นการกำหนดขนาดและตำแหน่งของป้าย ทักษะสภาพของถนนที่สวยงามปราศจากสายไฟฟ้าและสายโทรศัพท์ก็เกิดขึ้นได้จากการออกแบบสาธารณูปโภคที่ดี เช่น การเดินสายไฟฟ้าใต้ดิน และหากมีการควบคุมปริมาณรถบนถนนได้ พร้อมๆกับการให้คุณค่ากับพื้นที่โล่งในเชิงวัฒนธรรม พื้นที่เหล่านี้ก็จะรักษาไว้ได้

จากแนวทางดังกล่าวจะเห็นได้ว่าทุกปัญหาที่เกิดขึ้นบนถนนท่าแพล้วนแล้วแต่มีวิธีแก้ไข ทั้งนี้สิ่งสำคัญที่สุดคือต้องมีการวางแผน การจัดการที่ดี และได้รับความร่วมมือจากทุกฝ่าย แต่อย่างไรก็ตามการแก้ปัญหาทุกอย่างต้องใช้ความรู้ ความเข้าใจ ใช้เวลา และความพยายามเป็นอย่างสูง ที่สำคัญการศึกษาเพื่อแก้ปัญหาทั้งหมดนั้นจะต้องใช้เวลาและทรัพยากรบุคคล ทรัพยากรข้อมูลเป็นจำนวนมาก ดังนั้นในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยจำเป็นต้องเลือกทำการศึกษาเฉพาะบางส่วนจากปัญหาทั้งหมด ด้วยข้อจำกัดหลายประการที่ได้กล่าวไป การวิจัยนี้จึงเลือกทำการศึกษาด้านกายภาพของอาคาร โดยเฉพาะปัญหาทางด้านมุมมองที่เกิดจากหลายสาเหตุ อาทิเช่น การเปลี่ยนแปลงรูปลักษณะของอาคารเก่าที่มีคุณค่า และความไม่สัมพันธ์กันระหว่างอาคารใหม่กับอาคารเก่า ซึ่งเกิดจากความแตกต่างทางด้านความสูงอาคาร ลัดส่วนอาคาร สี วัสดุ และองค์ประกอบอาคาร ประเด็นเหล่านี้เป็นการศึกษาเฉพาะเจาะจงในทางกายภาพของอาคารเท่านั้น โดยมีสาเหตุสำคัญเนื่องจาก

- 1) พื้นที่ถนนท่าแพจำเป็นต้องมีอย่างยั่งยืนที่ต้องมีการอนุรักษ์อาคารเก่าที่มีคุณค่าไว้
- 2) อาคารบนถนนท่าแพจำเป็นต้องมีข้อตกลงร่วมกันในการรักษาบรรยากาศของความเป็นถนนสายประวัติศาสตร์ไว้สืบไป
- 3) อาคารบนถนนท่าแพจำเป็นต้องมีเกณฑ์หรือแนวทางในการออกแบบอาคารใหม่เพื่อเป็นการป้องกันปัญหาทางด้านมุมมองไม่ให้เกิดขึ้นอีกต่อไป

ดังนั้นการศึกษาเกี่ยวกับอิทธิพลด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การใช้ที่ดิน และผังเมือง จึงไม่เป็นหัวข้อหลักของการศึกษาค้นคว้าแต่อย่างใด

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1) เพื่อได้ศึกษาถึงความสำคัญและสภาพปัจจุบันและปัญหาของอาคารบนถนนท่าแพ
- 2) เพื่อวิเคราะห์อาคารเก่าที่มีคุณค่าบนถนนท่าแพ
- 3) เพื่อเสนอแนวทางการออกแบบอาคารใหม่บนถนนท่าแพ

1.3 ขอบเขตของการวิจัย

- 1) **ขอบเขตด้านพื้นที่ศึกษา** ทำการศึกษาเฉพาะอาคารเก่าที่มีคุณค่า สองฝั่งถนนท่าแพโดยเริ่มต้นตั้งแต่สะพานนารัฐไปจนถึงประตูท่าแพ
- 2) **ขอบเขตด้านเนื้อหา** ทำการศึกษาและวิเคราะห์รูปแบบอาคารเก่าที่มีคุณค่าทั้ง 4 ประเภทบนถนนท่าแพซึ่งได้แก่ บ้านไม้ชั้นเดียว บ้านไม้สองชั้น อาคารไม้ปูนตึก และอาคารคอนกรีต

1.4 ข้อจำกัดของการวิจัย

- 1) งานวิจัยชิ้นนี้ทำการศึกษาเฉพาะด้านกายภาพของอาคารบนถนนท่าแพเท่านั้นไม่ได้ศึกษาทางด้านอื่น เช่น เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การใช้ที่ดิน หรือผังเมือง แต่อย่างไรก็ตามเนื่องจากเวลา จำนวนบุคลากร และข้อมูลที่มีอยู่จำกัด
- 2) การเรียกชื่อยุคหรือประเภทของอาคารกำหนดขึ้นโดยผู้วิจัยเพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ตรงกันระหว่างผู้วิจัยกับผู้อ่าน

1.5 วิธีดำเนินการวิจัย

ในการดำเนินการวิจัยได้ใช้วิธีการดังต่อไปนี้

- 1) **การทบทวนวรรณกรรม (Literature Review)** ใช้วิธีการสืบค้นจากหนังสือเอกสารและภาพถ่ายที่เกี่ยวข้องกับอาคารบนถนนท่าแพ รวมไปถึงหนังสือและเอกสารที่ใช้เป็นกรณีศึกษา (Case Studies) ทั้งนี้การทบทวนวรรณกรรมทำให้งานวิจัยมีข้อมูล หลักฐาน ทฤษฎี และตัวอย่างที่ได้กระทำมาอย่างมีเหตุผลซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการอ้างอิงในการวิจัยบทต่อไป เกี่ยวกับความสำคัญดังกล่าวนี้ แฟรงเกิล และวอลเลน (Frankel & Wallen, 1990) ได้กล่าวถึงประโยชน์ของการทบทวนวรรณกรรมว่า “ทำให้ผู้อ่านเข้าใจถึงผลของการวิจัยจากแหล่งอื่นๆ” ในขณะเดียวกัน มาร์แชล และรอสแมน (Marshall & Rossman, 1989) กล่าวว่า “การทบทวนวรรณกรรมสามารถเพิ่มพูนความสำคัญในส่วนที่ขาดหายไปและขยายความสำคัญของการศึกษาต่อไปอีก” นอกจากนี้ คริสเวล (Creswell, 1994:21) ยังได้แสดงความคิดเห็นว่า “การทบทวนวรรณกรรมสามารถใช้เป็นกรอบแนวทางในการเน้นความสำคัญของการศึกษาด้วย” ดังนั้นในการวิจัยนี้จึงได้รวบรวมข้อมูลประเภทต่างๆที่เกี่ยวข้องไว้ดังต่อไปนี้

- ภาพถ่ายโบราณของถนนท่าแพและเมืองเชียงใหม่
- หนังสือและเอกสารที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์เมืองเชียงใหม่
- หนังสือทางวิชาการเกี่ยวกับแนวคิด และทฤษฎีต่างๆที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย
- หนังสือ และเอกสารเกี่ยวกับกรณีศึกษาทั้งใน และต่างประเทศ

- 2) **การสำรวจพื้นที่ศึกษา (Area Investigation)** มี 2 ขั้นตอนได้แก่ การสำรวจเบื้องต้น (Preliminary Surveys) เป็นการสำรวจเพื่อให้เห็นถึงสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นจริงในพื้นที่ศึกษา และนำข้อมูลที่ได้ยื่นเสนอหัวข้อการทำวิทยานิพนธ์ หลังจากนั้นจึงลงสำรวจพื้นที่จริง (Field Surveys) เพื่อบันทึกสภาพปัญหาที่เกิดขึ้น และสภาพอาคารในปัจจุบัน ทั้งสองขั้นตอนดำเนินการดังนี้

- ทำแผนที่ (Sketch) เพื่อแสดงตำแหน่งอาคารสำคัญ และให้เห็นภาพรวมของถนนซึ่งทำให้เข้าใจในพื้นที่ศึกษามากขึ้น
- สังเกตด้วยตา และบันทึก (Observation and Record) ระบุปัญหาที่เกิดขึ้นแล้วบันทึกข้อมูลเพื่อใช้ในการอธิบายสภาพปัจจุบันของอาคาร และใช้ในการวิเคราะห์
- ถ่ายภาพอาคาร (Photography) ถ่ายภาพสองลักษณะโดยแบบหนึ่งให้เห็นภาพรวมของอาคารทั้งหมดบนสองฝั่งถนน (Panorama) เพื่อให้เห็นถึงสภาพปัจจุบัน และสามารถใช้

วิเคราะห์ปัญหาที่เกิดขึ้น ส่วนอีกแบบหนึ่งถ่ายให้เห็นรายละเอียดของอาคารสำคัญ (Detail) เพื่อใช้เป็นข้อมูลในการวิเคราะห์ทางด้านสถาปัตยกรรม

- 3) การสัมภาษณ์ (Interview) เพื่อเก็บข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาของการวิจัยจากผู้เชี่ยวชาญและผู้ที่เคยอาศัยอยู่ในอาคารบนถนนท่าแพ อัลสตัน และโบลส์ (Alston & Bowles, 1998: 120) ได้กล่าวว่า "เป้าหมายของการสัมภาษณ์นั้น เพื่อให้เข้าใจถึงมุมมองของผู้ให้สัมภาษณ์มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ อีกทั้งยังเป็นการสำรวจความคิด และอารมณ์ของเขาที่มีต่อเรื่องนั้นๆ" ดังนั้นเพื่อให้สอดคล้องกับเป้าหมายของการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยจึงได้สัมภาษณ์บุคคลต่างๆรวมทั้งสิ้น 14 คน การสัมภาษณ์ได้ทำในรูปแบบที่มีความยืดหยุ่น ดังที่ไบเลย์ (Bailey, 1987:174) ได้กล่าวว่า "ในการสัมภาษณ์แบบไม่มีแบบสอบถามนั้นการนัดหมายจะเป็นแบบส่วนตัว และการสัมภาษณ์เกิดขึ้นโดยไม่มีกำหนดรายละเอียดไว้ก่อน ด้วยเหตุนี้การสัมภาษณ์จะเต็มไปด้วยความยืดหยุ่น ซึ่งเปิดโอกาสให้ผู้สัมภาษณ์สามารถเจาะเข้าไปในข้อมูลเบื้องต้นซึ่งเป็นเรื่องที่แสดงถึงแนวคิดของผู้ถูกสัมภาษณ์ได้"

สำหรับขั้นตอนในการดำเนินการวิจัย มีรายละเอียดแสดงในตารางที่ 1.1

ตารางที่ 1.1 แสดงขั้นตอนและระยะเวลาในการวิจัย

ลำดับ	รายละเอียด	ช่วงเวลา
1	การสำรวจพื้นที่ศึกษาเบื้องต้น (Preliminary Survey)	เมษายน พ.ศ.2543
2	การสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญและผู้ที่เคยอาศัยอยู่ในอาคารบนถนนท่าแพ (Interview)	พฤษภาคม พ.ศ.2543
3	การรวบรวมวรรณกรรม (Literature Review)	เมษายน - กันยายน พ.ศ.2543
4	การยื่นเสนอขออนุมัติโครงการวิทยานิพนธ์ต่อคณะกรรมการ	กรกฎาคม พ.ศ.2543
5	การสำรวจพื้นที่จริง (Field Survey)	ตุลาคม พ.ศ.2543
6	การรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล (Data Collection & Analysis)	พฤศจิกายน พ.ศ.2543 - พฤษภาคม พ.ศ.2544
7	การสรุปผลและเสนอแนะ (Conclusion and Recommendation)	มิถุนายน - สิงหาคม พ.ศ.2544
8	ส่งวิทยานิพนธ์ฉบับสมบูรณ์	กันยายน พ.ศ.2544

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- 1) ทราบถึงปัญหาที่เกิดขึ้นกับอาคารบนถนนท่าแพ
- 2) ทราบถึงแนวทางการออกแบบอาคารใหม่บนถนนท่าแพ